

Clara MAREȘ

ZIDUL DE STICLĂ

Ion D. Sîrbu în arhivele Securității

Ediția a II-a revăzută

Prefață de Antonio Patraș

POLIROM
2026

Cuprins

<i>Cuvânt-înainte la ediția a II-a</i>	9
<i>Prin labirintul dosarelor, pe urmele lui Ion D. Sîrbu</i> (Antonio Patraș)	11
Portretul scriitorului la tinerețe.....	25
Anchetele, procesele, detenția (1957-1963).....	44
Primii ani în libertate (1963-1969).....	81
Adversarii, față în față (1969-1977)	118
Îmblânzirea scorpiei (1977-1981).....	173
Alerta maximă (1981-1982).....	198
Adio, Europa! (1982-1986).....	242
Ultimii ani ai urmăririi, ultimii ani ai vieții (1987-1989).....	286
Lectura printre rânduri: interceptarea corespondenței	329
Oameni în oglindă. Ion D. Sîrbu despre contemporanii săi	347
Concluzii. „Decameroanele” unui atlet al lucidității	391
<i>Addenda</i>	401
<i>Bibliografie</i>	423
<i>Documente și fotografii</i>	427
<i>Index de nume</i>	447

© 2026 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: Ion D. Sîrbu, Craiova, 1967

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, Bd. Carol I nr. 4 ; P.O. BOX 266, 700505
București, Bd. Gheorghe Șincai nr. 9A, bl. 3A,
sc. A, et. 6, ap. 18, sector 4, 040312, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

MAREȘ, CLARA

Zidul de sticlă: Ion D. Sîrbu în arhivele Securității / Clara Mareș. – pref. de Antonio Patraș. –
Iași: Polirom, 2026

Conține bibliografie
Index

ISBN 978-630-344-362-1

I. Patraș, Antonio (pref.)

323
821.135.1.09
929

Printed in ROMANIA

Cuvânt-înainte la ediția a II-a

Într-o lume în care asistăm la revenirea ideilor extremiste, la intoleranța față de celălalt, român sau străin, la pulverizarea societății și alienarea individuală, probabil că toți simțim nevoia unor soluții, dar și a unor modele. Ion D. Sîrbu a trăit între 1919 și 1989, în „cel mai bestial secol din ultimele cinci decenii”, după cum ironic le scria prietenilor săi. Securitatea l-a urmărit mai bine de trei decenii din această perioadă. Succesiunea neîntreruptă a încercărilor la care viața și oamenii l-au supus, dar mai ales maniera în care el a înțeles să răspundă la acestea ne pot fi oglindă și îndreptar.

După cei doi ani în care am lucrat pe dosarul de urmărire al lui N. Steinhardt, alegerea lui Sîrbu a fost firească, logică. Am ajuns la dosarul lui Ion D. Sîrbu prin intermediul domnului Ion Barbu și al doamnei Ana Blandiana, cărora le sunt profund recunoscătoare, de vreme ce întâlnirea mea cu acest autor a devenit fundamentală, uman și intelectual.

Cu înconștiență, constat astăzi, am început lectura acestui dosar destul de nepregătită. Deși știam că e nevoie de mult discernământ, judecată critică și discreție față de cele citite, în cei trei ani de studiu au fost multe zile în care m-am simțit excedată, indignată, epuizată. Din fericire, au fost mai numeroase zilele în care am vibrat de admirație sau în care m-a copleșit uluirea în fața puterii și ingeniozității cu care Ion D. Sîrbu a rezistat eforturilor excepționale pe care regimul comunist le-a depus pentru distrugerea sa. Aprofundând lectura dosarului, am înțeles că printre rândurile prăfuitelor rapoarte, Sîrbu se adresează posterității sale. Dincolo de opera sa, și acolo era el cel adevărat, cel ce rezista demn și integru în fața tuturor situațiilor-limită.

La momentul publicării primei ediții a acestei cărți, 2011, accesul la cărțile lui Ion D. Sîrbu era dificil spre imposibil. Doar bibliotecile mai păstrau exemplare din puținele volume tipărite. De aceea, încă de atunci mi-am dorit ca oricine să poată citi ușor cărțile sale. A fost nevoie de mult timp pentru a realiza acest deziderat. În mod miraculos, Antonio Patraș a acceptat coordonarea unei serii de autor „Ion D. Sîrbu” și, la fel de miraculos, Editura Polirom i-a făcut loc în portofoliul său. Cele cinci volume deja apărute, *Lampa*, *Șoarecele B* și *alte povestiri*, *Lupul*

și *Catedrala* și cele două volume ale *Jurnalului unui jurnalist fără jurnal* (cu excepționalul jurnal al anilor 1952-1953), mă îndreptățesc să sper în realizarea aspirației mele.

E dificil să rămâi obiectiv în fața unui subiect ca Ion D. Sîrbu. Citindu-i cărțile și dosarele în paralel, am realizat cât de mare era riscul de a fi confiscată de subiect. De aceea am încercat, pe cât posibil, să păstrez la minimum considerațiile personale, judecățile și aceasta pentru că documentele vorbeau de la sine. Peripețiile unei vieți precum cea trăită de Sîrbu meritau un narator cât se poate de limpede și de coerent. Refuzând să mă limitez la prisma constrângătoare a ofițerilor de securitate, am tradus limba de lemn a rapoartelor, oferind contextul istoric și literar pentru cele descoperite. Scopul meu l-au constituit mereu aflarea și înțelegerea faptelor până la semnificațiile lor ultime. Ediția de față reia aproape integral ediția anterioară, doar notele de subsol au suferit câteva modificări, cu accent pe carierele ofițerilor implicați în urmărirea scriitorului sau corectând micile scăpări. Din păcate, nici acum nu am reușit să identificăm dosarul penal al scriitorului, care ar fi putut detalia capitolul detenției sale, iar noi documente nu au fost gasite.

De-a lungul timpului, Ion D. Sîrbu a devenit, pentru mine, o instanță centrală, una la care mă raportez frecvent. După publicarea dosarului său, cartea mi-a adus alături mulți oameni excepționali, iar orizontul meu interior s-a lărgit mereu. Le sunt îndeosebi recunoscătoare pentru susținerea lor neabătută lui Dan C. Mihăilescu, Taniei Radu, Ruxandrei Cesereanu, lui George Ardeleanu și Alin Mureșan. Nu am suficiente cuvinte nici pentru a le mulțumi soțului meu, Robert, și fiicelor mele, Eva și Aida, pentru răbdarea cu care m-au ascultat de-a lungul timpului. În mod deosebit, mă simt onorată de încrederea și dragostea cu care doamna Elisabeta Sîrbu m-a înconjurat încă de la prima noastră întâlnire, în 2009. Mă consider, de asemenea, privilegiată pentru a fi avut-o drept prim redactor al manuscrisului pe doamna Doina Jela, a cărei dispariție recentă încă o resimt acut.

A fi istoric al comunismului implică și o vibrație sufletească aparte. În timpul lecturii are loc un transfer de responsabilitate testamentar față de soarta destinului care ajung la tine. Transmiterea lor mai departe într-o formă elegantă și profesionistă ține însă de un mare noroc. De aceea, trebuie să mulțumesc Editurii Polirom și domnului Adrian Șerban în mod special, care a ales această carte pentru a le fi dăruită, din nou, cititorilor.

C.M.

Prin labirintul dosarelor, pe urmele lui Ion D. Sîrbu

Autor al unei consistente și valoroase literaturi „de sertar” care i-a reconfigurat, după 1989, destinul de scriitor, Ion D. Sîrbu pare să-și fi câștigat însă, în posteritate, o faimă mult mai durabilă ca opozant al regimului comunist, devenind în conștiința publică o figură de prim-plan a rezistenței antitotalitare. S-a afirmat chiar că admirația exaltată pentru conduita etică a acestui intelectual de mare caracter ar fi contribuit la supralicitarea valorii textelor sale literare, destul de modeste, dacă avem în vedere volumele de teatru și proză publicate antum. Excepția o constituie, desigur, textele rămase în manuscris, care nici nu sunt opere de imaginație, „literatură” stricto sensu, ci mărturii consemnate spontan, într-un context dramatic, ale unor experiențe personale de viață și de lectură. Prin urmare, dacă jurnalul și corespondența sunt astăzi considerate unanim cele mai izbutite „opere” ale lui Ion D. Sîrbu, oare constatarea aceasta nu pune la îndoială, indirect, valoarea propriu-zis estetică a „literaturii” lui?

Într-un fel, da. Numai că o asemenea grilă de lectură, îngust estetizantă, se vedește total inadecvată în cazul de față. Motivul: pentru fiul de miner care voia să scrie și pe limba tatălui său, și pe gustul lui Blaga, literatura nu era, nu putea fi numai un „text” impersonal și autonom, traductibil într-un limbaj specializat. „Nu poți admira frumusețea perlei fără a ține cont de suferința scoicii ce a lăcrimat-o”, nota într-un loc autorul *Jurnalului unui jurnalist fără jurnal*, pentru ca într-o epistolă expediată unui prieten îndepărtat să afirme: „Nu vreau să scriu cum nu s-a mai scris, ci despre ce nu s-a mai scris!”. Ardeleanul exilat la Craiova-Isarlîk se va fi gândit, probabil, la scrierile lui „suferite”, mai rudimentare poate, mai naive, prin retorica lor exaltat-demonstrativă, dar asumate orgolios, cu intenția reproșului moral la adresa „ne-suferitelor” producțiuni manierist-estetizante ale confrăților duplicitari, refugiați cu complicitatea cenzorului în metaforă și simbol. Într-adevăr, chiar dacă recurge ades la repertoriul comun de teme și procedee îngăduite, în partea sa cea mai rezistentă, literatura lui Ion D. Sîrbu își trage sevele din filonul autobiografic, e o literatură

„sinceră” în cel mai elementar sens. Admirabil rămâne totuși faptul că această „sinceritate” nu o împiedică să fie și de o expresivitate stilistică uimitoare și de o complexă substanță intelectuală, autorul îmbinând într-o formulă unică proza de idei cu confesiunea, notația de jurnal cu ficțiunea autobiografică, aforismul cu speculația eseistică, pe canavaua unei narațiuni evocatoare, menite a salva amintirea „anilor puși la CEC” și a „vieții trăite în paranteză”.

Nu întâmplător, studiile consacrate până acum lui Ion D. Sîrbu au scos în evidență, în marea lor majoritate, legătura ombilicală dintre biografie și operă, dintre viață și scris, literatura propriu-zisă fiind analizată, atunci când s-a întâmplat să fie, mai puțin ca obiect estetic de sine stătător și mai mult ca „oglinză” a personalității și a memoriei autorului. Și e firesc să fie așa, repet, câtă vreme viața lui Ion D. Sîrbu, deși ancorată într-un context istoric bine determinat, pare să împrumute, spontan, tiparele mitului, reliefând profilul unui model moral oricând actualizabil. Iar scriitorul, după cum reiese din următoarea confesiune, pare să fi înțeles foarte bine motivul pentru care nu a mai apucat să-și scrie memoriile („literatura” le asimilase deja): „Eu mi-am povestit viața de atâtea ori – trebuind de fiecare dată să mint puțin – încât acum nu mai știu nici eu care e adevărul. Pentru mine, viața nu mai e, nu mai poate fi deloc aceea pe care am trăit-o de fapt – ci aceea pe care am visat-o, am gândit-o, am creat-o eu. Și această viață nu tinde spre adevăr și istorie, ci spre poveste, mit sau literatură”.

Cât de fidelă și de exactă va fi fost, totuși, memoria lui Ion D. Sîrbu, cât de sincere au fost confesiunile sale nu s-a putut ști decât în momentul desecretizării arhivelor, când a devenit posibilă confruntarea cu informațiile culese prin bine cunoscutele „mijloace” utilizate de Securitate (turnători, microfoane, filaj etc.). Și nu-i de mirare că tocmai un cercetător reputat precum Clara Mareș, care s-a ocupat anterior și de dosarul lui Steinhardt și care a salvat până acum, printr-un laborios travaliu de editare și de interpretare, memoria a numeroase victime ale represiunii totalitare (printre altele, vezi volumul recent editat împreună cu Alin Mureșan – *Ce a rămas din tot ce a fost. Povestea nespusă a Ninei Moica*, Polirom, 2025), și-a asumat dificila sarcină de a pune lucrurile la punct și în cazul lui Sîrbu, un spirit afîn, restituind până în cele mai mici detalii dramaticul său itinerariu biografic. E vorba despre biografia exemplară a unui „om din Est” (expresia a fost pusă în circulație de Daniel Cristea-Enache) – un om cu viața controlată la pas, supravegheat de „organe” mai bine de trei decenii, din 1957, când intră în pușcărie, și până în 1989, când moare răpus de o boală necruțătoare; un om care nu a știut să mintă și nici „să se descurce”,

ca majoritatea semenilor săi; un om dârz, care n-a semnat rușinosul pact, în ciuda amenințărilor repetate și a constrângerilor de tot felul.

Într-adevăr, documentele dovedesc (în mod previzibil, aș zice, de n-am fi avut atâtea neplăcute surprize!) că Ion D. Sîrbu a refuzat „colaborarea cu regimul comunist în forma sa ocultă” – nu-i deci lipsit de noimă epitaful conceput de scriitor cu puțin înaintea morții, care sună așa: „Nu mă judecați după ce am făcut, ci după cele ce le-am refuzat a le face!”. Și totuși, dincolo de motivația morală, trebuie precizat din capul locului că rezultatele laborioasei cercetări sunt cu atât mai meritorii cu cât autoarea nu se mulțumește doar să descrie, neutru, voluminosul dosar de la CNSAS (cuprinzând peste 1.680 de pagini legate în nu mai puțin de șapte tomuri), ci sintetizează informația adesea prolixă și insignifiantă, interpretând-o inteligent, cu intenția mărturisită de a-i pătrunde sensul ascuns și de a „traduce” cât mai exact enigmaticul „mesaj” vehiculat de limba de lemn a rapoartelor. Depășind așadar cu mult perspectiva îngustă a arhivarului obsedat de factologie, Clara Mareș a izbutit să însuflețească documentul fără a literaturiza, călinescian, și fără a sufoca inutil scenariul narativ care ordonează cronologic imensul material istoriografic. Pentru că dosarul scriitorului nu constituie, după cum s-ar putea crede, unica sursă de informare. Nu. Și asta deoarece, familiarizată de ani buni cu lucrul în arhive, cercetătoarea dovedește, pe lângă competențele specifice propriei profesii, și o excelentă pregătire de critic și istoric literar (referințele la literatura lui Ion D. Sîrbu și la bibliografia critică aferentă sunt elocvente), ceea ce-i permite să facă numeroase conexiuni și să integreze rezultatele investigației istoriografice într-un context mai larg, literar și socio-cultural deopotrivă.

Ca atare, înainte de a trece la analiza documentelor de la CNSAS, Clara Mareș a încercat să reinventeze da capo al fine povestea vieții lui Ion D. Sîrbu, rezumând sursele cunoscute (mărturiile scriitorului însuși, plus informațiile furnizate de exegeza anterioară), pentru a putea explica nuanțat motivațiile psihomorale ale comportamentului său exemplar din perioada detenției, dar și de după aceea. De maxim interes istoriografic sunt, firește, amănuntele privitoare la anchetele ce au dus la condamnarea scriitorului, practic necunoscute până acum. Dar, mai presus de orice, trebuie apreciat că autoarea a realizat cea mai documentată biografie dintre cele consacrate, până acum, lui Ion D. Sîrbu, suplinind verigile lipsă cu ajutorul intuiției și al unei logici deductive fără cusur.

Coborârea în Infern

În linii mari, scenariul condamnării conține câteva episoade-cheie, care ilustrează caracterul abuziv și criminal al justiției proletare. Arestat pe 17 septembrie 1957, sub acuzația de „recrutare într-o organizație contrarevoluționară” (evenimentele din Ungaria puseseră în alertă Securitatea), Ion D. Sîrbu e anchetat și cu privire la soarta manuscrisului unei piese de teatru cu conținut subversiv, *Sovromcărbune*, pe care ar fi urmat să-l expedieze în străinătate. Condamnat la un an de închisoare mai mult așa, de formă, fără dovezi concludente ale vinovăției (aproape orice om de bună-credință ajungea atunci în pușcărie), scriitorului i se intentează la puțin timp un al doilea proces, în ciuda referatului pozitiv care stabilea că în penitenciar deținutul „a avut o comportare mulțumitoare” și că putea fi eliberat fără să i se fixeze domiciliu obligatoriu. Cu toate acestea, decizia comandantului penitenciarului va fi respinsă fără nicio explicație, Ministerul de Interne (prin decizia semnată de Alexandru Nicolschi, Vasile Negrea și Gheorghe Bucșan) hotărând „internarea lui Ion D. Sîrbu pentru o perioadă de 24 de luni într-un lagăr de muncă forțată”. În consecință, pe 25 august 1958 scriitorul va fi vizat de o nouă anchetă, finalizată cu o condamnare la 7 ani de închisoare corecțională.

Clara Mareș observă că, de data aceasta, „tonul civilizat, binevoitor chiar”, de la prima anchetă, dispare complet, Ion D. Sîrbu fiind judecat în mod absurd pentru aceleași vechi vinovății: „manifestări ostile regimului (în perioada evenimentelor din Ungaria ar fi elogiat bandele fasciste, dorind ca în România să se producă evenimente similare)” și redactarea unei piese „dușmănoase” pe care ar fi multiplicat-o în Cluj, „încercând expedierea ei peste graniță”. Corpul delict îl constituia, așadar, tot manuscrisul dispărut, față de care Securitatea manifestă acum un interes sporit. Pe măsură ce interogatoriile devin tot mai dure, Sîrbu (acuzat de „nedenunțare la crima de uneltire împotriva securității interne”, dar și, în plus, de calomnii la adresa „conducătorilor partidului și statului”) își radicalizează și el atitudinea, refuzând orice formă de dialog cu anchetatorul. Chiar dacă, anterior, părea că vrea să-și salveze pielea, culpabilizând pe Raul Volcinski, amicul care ar fi trebuit să treacă manuscrisul peste graniță, chiar dacă își recunoscuse vina de a fi participat la niște discuții despre revoluția maghiară în România, când i se cere să divulge numele martorilor, procesele-verbale consemnează invariabil aceeași replică: „Nu am discutat cu nimeni despre revoluție, cine a declarat contrariul e mincinos!” – bănuim cu ce fel de consecințe...